

Til Kunnskapsdepartementet
Att: Statsråd Ola Borten Moe

Vår ref.:
BJ

Deres ref.:
[Navn]

Dato:
14. september 2022

Innspill til utsynsmeldingen

Tekna – Teknisk naturvitenskapelig forening er den største masterforeningen i Norge, og den største fagforeningen i Akademikerne med 97 000 medlemmer. Våre medlemmer har mastergrad eller mer fra tekniske og naturvitenskapelige fagområder.

Vi lever i en tid med stor aktivitet, omstilling og press på arbeidsmarkedet. Resultatet av dette er mangel på arbeidskraft med rett utdanning til å løse de store oppgavene som ligger foran oss. Det betyr at det må gjøres prioriteringer innenfor hvilke områder man bør styrke utdanningssektoren for å møte arbeidslivets behov, samtidig som man må vise vilje til å redusere kapasitet innen områder som det ikke er like stort behov.

Vi deler derfor regjeringens syn på at denne kompetansemangelen innebærer at vi må planlegge bedre, prioritere hardere og sørge for at alle kan bruke og utvikle sin kompetanse best mulig.

Vi ser derfor frem til en melding som omtaler hvordan utdanningssystemet kan rigges slik at

- arbeidslivet og den enkelte får tilgang til nødvendig kompetanse
- utdanningstilbudene er oppdaterte og fleksible
- arbeidslivet i distriktene lettere kan få tak i kompetent arbeidskraft
- manglende kompetanse, helseutfordringer eller en kombinasjon av disse ikke blir et like stort hinder for deltakelse som i dag.

Dimensjonering av utdanningstilbudet - høyutdanningsgruppene

Norge er et kompetansesamfunn – mye av vår næringsvirksomhet og offentlige tjenester er basert på høyt utdannedes kompetanse. Våre medlemmer har master eller doktorgrad innen tekniske og/eller naturvitenskapelige disipliner og er svært attraktive. Vi ser også en økt etterspørsel etter deres kompetanse på grunn av store endringer knyttet til digitalisering, bærekraft, klima, behovet for en sterk og effektiv offentlig sektor og ikke minst behovet for å investere i næringsrettet forskning og utvikling.

I tillegg mobiliseres det for en kraftfull satsning knyttet til klima og miljø. Herunder er vi nødt til å agere raskere for å få til en løpende klimatilpasning.

Tekna har derfor ved flere anledninger spilt inn behovet for en kraftfull mobilisering innen matematikk, naturfag og teknologi (MNT-fagene). Vi viser særlig til vårt innspill til Langtidsplanen for forskning og høyere utdanning¹.

Samfunnssikkerhet og beredskap må bli et prioritert område

Vi har alle fått oss en vekker når vi nå står nærme en krig i Europa. Konsekvensene av den geopolitiske situasjonen vi er i, vil utfordre oss som et felles Europa i spørsmålene om sikkerhetspolitikk og beredskap i møte med stormakter. Nasjonal kapasitetsbygging innen viktige samfunnskritiske områder som forsyningslinjer av mat og medisin, IT-sikkerhet, utvikling av nasjonal energiforsyning osv., bereder grunnen for en kraftfull satsning på biologisk, teknologisk og medisinsk forskning og utvikling. Dette sett i sammenheng med stor mangel på arbeidskraft, og svekkede muligheter til å bruke arbeidskraft fra land utenfor Europa innen en rekke områder, fordrer at vi finner nye teknologiske og biologiske løsninger og sørger for å mobilisere arbeidsstyrken nasjonalt innenfor de områder der samfunnet har størst behov.

Det gjøres gjennom dimensjonering av studietilbudet og gjennom en kraftfull satsning på omstilling gjennom etter- og videreutdanning.

Etter- og videreutdanning (EVU) skal tilbys på alle nivåer. I dag kan det synes som om det er uklart hvilke grupper de ulike utdanningsinstitusjonene skal rette seg mot. Vi ser det leveres tilbud om EVU på høyere nivå til dem som ikke har særlig formell utdanning fra før, mens man kjører kurs fra skoler som vanligvis rekrutterer rett fra videregående til dem med høy utdanning fra før.

Tekna etterlyser en avklaring på hvem EVU-tilbudet skal rette seg mot på de ulike utdanningsnivåene.

Tekna er opptatt at man innenfor de ulike utdanningsnivåer har klart definerte oppgaver innen utvikling og tilbud av etter- og videreutdanning. Universiteter må gjøre det de er best på, å tilby høyere avansert utdanning til dem som allerede er på et høyere nivå.

Videre må det avklares hvordan man tenker koble på private aktører og bedriftsintern opplæring på en god måte. Dette gjelder både hva angår finansiering og innhold/kvalitet på innholdet.

Tekna mener regjeringen må omtale doktorgradsprogrammer som en del av kompetansestrategien som skal fremlegges. Ikke en ubetydelig verdi ligger i at flere velger å ta en doktorgrad, særlig innen områder av stor nasjonal betydning. Dette er videreutdanning

¹ <https://www.tekna.no/globalassets/filer/politikkdokumenter/horingsdokumenter/2021/20210909-horingsinnspill-til-langtidsplanen-for-forskning-og-hoyere-utdanning.pdf>

av stor betydning. Virkemidler for å få til dette kan være å øke andelen statlig finansiering av Nærings PhD og Offentlig sektor PhD.

Prioritering og kapasitetsbygging i utdanningssektoren

Tekna er opptatt av at studenters utdanningsvalg skal basere seg på den enkeltes interesser og evner. Det er likevel slik at man må sørge for at vi dimensjonerer utdanningen på en måte som gjør at vi rustet oss til å løse helt nødvendige oppgaver fremover. Det er rom for å prioritere, men det krever mot fra den enkelte utdanningsinstitusjon. Tekna mener man derfor bør gjøre en grundigere risiko og sårbarhetsanalyse (ROS-analyse) av fremtidens kompetansebehov. ROS-analyser knyttet til eksempelvis geopolitiske vurderinger, nasjonal og lokal beredskap, nødvendig tjenesteproduksjon innen helse- og omsorg med betydelig mer innslag av teknologisk og biovitenskapelig kompetanse, er nødvendig. Deretter vil det være viktig å kartlegge det nasjonale kapasitetsbehovet og sende tydelige signaler om forventede prioriteringer. Dette kan skje gjennom Langtidsplanen for forskning og høyere utdanning.

Det er behov for en modernisering av flere studier. Det gjøres gjennomganger på flere universiteter og høyskoler med intensjoner om å få til endringer som gjør studiene mer tidsriktige og arbeidslivsrelevante og dermed også mer attraktive. Dette er viktig for å mobilisere flere til å velge høyere grads studier som sikrer nødvendig kompetanse for fremtidens samfunn. Å se betydningen av fagene man velger i et større bilde, er av stor betydning for utdanningsvalg. Tekna vil særlig trekke frem arbeidet med prosjektet «Fremtidens teknologistudier»² ved NTNU.

Forskerrekruttering og mangel på vitenskapelig ansatte

Skal man øke studietallet innen viktige områder, som for eksempel IKT, er det stort behov for økt rekruttering av vitenskapelig ansatte. I dag er det svært krevende for akademia å rekruttere undervisere til høyere utdanning innen flere fagområder. Tekna tar derfor til orde for å utarbeide en rekrutteringsstrategi for vitenskapelig ansatte innen MNT-fagene.

Det vil være nødvendig å sette inn tiltak som gjør disse stillingene mer attraktive. Det er en kjensgjerning at mye administrasjon, rapportering og forefallende arbeid, samt en rekke nye oppgaver nå pålegges vitenskapelig ansatte. En tillitsreform må derfor merkes som en avlastning for ansatte som i utgangspunktet jobber utfra et sterkt faglig engasjement og med stor idealisme, et engasjement som kan kveles av alt utenomfaglig arbeid man ikke ser betydningen av eller hensikten med. I tillegg ser vi at midlertidighet, mye tid brukt på søknader som ikke når frem, manglende karriereveiledning og et konkurrerende næringsliv

² <https://www.ntnu.no/fremtidensteknologistudier>

gjør at man ikke ønsker fortsette som forsker og underviser ved våre universiteter og høyskoler. Dette må adresseres i en rekrutteringsstrategi.

En kompetansereform for arbeidslivet

I dag finnes det flere ordninger med statlig finansiering av etter- og videreutdanning. Det er bransjeprogram, søknadsbaserte tilskuddsordninger til utvikling av tilbud innen definerte områder og programmer, samt midler til bedrifts-intern-opplæring (BIO-ordningen) i fylkene.

Alle disse ordningene har løftet opp produksjonen av etter- og videreutdanningstilbud på flere nivåer og koblet arbeidsliv tettere på utdanningsvirksomhetene.

Tekna er nå av den oppfatning at det er behov for endringer, og sikter da særlig til ordninger rettet mot høyere utdanning og myntet på dem som allerede har en utdanning fra før. Spekteret av kompetansebehov er svært vidt. Det er alt fra enkelte kurs og emner, til hele grader som etterspørres. Det kunstige skillet mellom ordinær gradsutdanning og etter- og videreutdanning bør derfor opphøre og offentlig finansierte høyskoler og universiteter bør få økt sin grunnfinansiering og et klart definert oppdrag om å levere på dette. Alle de etablerte søknadsbaserte tilskuddsordningene vi har i dag er svært arbeidskrevende, både å søke på og å forvalte, og kortsiktigheten i finansieringen tilsier at dette ikke vil bli et prioritert område.

Tekna glad for at partene i arbeidslivet er involvert i ordningene, men Tekna mener partssamarbeidet primært må skje på den enkelte virksomhet i samarbeid med de tillitsvalgte lokalt gjennom kompetansekartlegging og prioritering av kompetansehevende tiltak. Deretter må virksomhetene legge inn bestillinger til UH-sektoren utfra sitt behov. Å samle administrativt ansatte i arbeidsgiver- og arbeidstakerforeningene i programområdestyrer for å melde inn lokale kompetansebehov for medlemmene, er en svært krevende øvelse, og ikke en god måte å treffe med utdanningstilbudet på. Særlig gjelder dette innen høyere utdanning.

Tekna foreslår derfor at UH-sektoren får økt finansiering til EVU, og må levere på etter- og videreutdanning etter behov definert av virksomhetene selv og i samarbeid med de tillitsvalgte lokalt. Tekna viser til Hatlen-utvalgets rapport om finansiering, hvor vi støtter en avvikling av byråkratiske søknadsordninger.

For Tekna er det svært viktig at alle gis tilgang på livslang læring. Denne må derfor, på linje med ordinær grads-utdanning, være gratis. Vi ønsker ikke en retning i kompetansepolitikken hvor de med en betalingsvillig arbeidsgiver eller hvor kun de som selv har god økonomi, skal få tilgang på løpende kompetanseheving. Dette må bli tilgjengelig for alle. Gratisprinsippet må gjelde også her.

En storstilt satsing på utdanning i hele landet/desentralisert utdanning

Tekna mener vi trenger et betydelig bedre kunnskapsgrunnlag før vi igjen rokker ved dagens struktur og før vi utvikler en rekke nye utdanningsinstitusjoner i distriktene. Det er ingen tvil om at man innen en rekke av de faglige områdene som Teknas medlemmer representerer

har et stort kompetansegap i distriktene, men våre medlemmer ønsker å ta sin grunnutdanning ved faglig tunge og større institusjoner.

Mangelen på ingeniører, sivilingeniører og andre med høyere teknisk-naturvitenskapelig kompetanse hemmer utvikling, vedlikehold og nye utbyggingsprosjekter, tjenesteutvikling og fornyelse i deler av kommunal sektor. I verste fall går dette ut over lokalsamfunns evne til å sikre samfunnskritiske funksjoner og tilfredsstillende beredskap for innbyggere. Eksempler på dette er:

- Kommunal sektor står i førstelinjen i offentlig sektor for å forebygge og håndtere konsekvensene av klima- og miljøendringer: Flom, overvann, brann og ras krever høy kompetanse
- ekstremvær rammer befolkningen lokalt og beredskapen må organiseres og bygges opp lokalt.
- Vedlikeholdsetterslepet i kommunale bygg og infrastruktur som vann og avløp er stort og innebærer økte kommunale avgifter, til stor misnøye blant innbyggerne.
- Cybersikkerhet er et brennhett tema også i kommunal sektor. Risikoen for digitale angrep på f.eks. en kommunes drikkevannsforsyning eller registre med personsensitive opplysninger er blitt en realitet. Manglende kompetanse om hvordan virksomheten skal beskytte seg mot og håndtere digital kriminalitet gir økende og alvorlig sårbarhet nå som de fleste virksomheter og tjenester i Norge er knyttet til internett.

Tekna støtter en ambisjon om å gjøre utdanning mer tilgjengelig i hele landet, slik at utdanningstilbud kan nå flere aldersgrupper og større deler av arbeidslivet, både med hensyn til kompetanseutvikling, men også for rekruttering av arbeidskraft. Særlig er dette viktig for etter- og videreutdanning, men også for enkelte grunnutdanninger. Samtidig må en tydelig arbeidsdeling i sektoren ligge til grunn. Kvalitet i utdanning fordrer sterke og attraktive fagmiljø, også for å sikre rekrutteringen av nødvendig personell til å undervise. En storstilt satsing på utdanning i hele landet vil kreve tilgang på nok kvalifisert undervisningspersonell, både for at en slik satsing skal være gjennomførbar og for at kvaliteten skal sikres.

Eksempelvis kan nevnes at Høyskolen Vestlandets campus Stord, ikke klarte rekruttere studenter, ei heller har det vært god søkning til Nesna.

Videre må målsettingen om at alle studenter skal integreres godt i det sosiale og akademiske fellesskapet hensyntas i utviklingen desentraliserte utdanninger. Mye læring og modning av studentene skjer i det fysiske møtet, på et lærested, i kontakt med lærekrefter, veiledere og medstudenter. Dette må ikke undervurderes. Campus er den viktigste møteplassen for å lære og bli del av det akademiske fellesskapet.

Tekna mener at det er et potensial for å gjøre etter- og videreutdanning tilgjengelig gjennom digitale læringsplattformer og for å skape samhandlingsrom mellom studenter og mellom undervisere og studenter. Kravet til kvalitet må være førende i utviklingen også av digitale læringstilbud. Det er derfor svært viktig at det følger ressurser med implementeringen av regjeringens digitaliseringsstrategi for UH-sektoren.

Mobilisering av arbeidskraftreserven og tverrsektorielt samarbeid på kompetansefeltet

I NOU 2021:2 (Sysselsettingsutvalgets innstilling) er det fremmet en rekke forslag for at flere kommer i arbeid, at flere får utnyttet sin arbeidsevne og at færre faller ut av arbeidslivet i passive stønadsløp. Løsningene er å finne i skjæringspunktene mellom helse, utdanning og NAV. Kompetanse og kvalifisering står sentralt i disse forslagene.

Tekna vil trekke frem følgende punkter:

- Unge under 30 år som står uten arbeid må få hjelp tilpasset deres individuelle behov uavhengig av hvilken offentlig inntektssikring de eventuelt mottar, det må ikke være nødvendig å motta en helserelatert ytelse hos NAV for å få hjelp.
- Muligheter til å ta høyere utdanning som tiltak fra NAV bør ikke begrenses til personer med nedsatt arbeidsevne som er over 22 år. NAV må på et skjønnsmessig grunnlag ha mulighet til å innvilge dette uavhengig av om man mottar helserelaterte ytelser eller ei. Sysselsettingsutvalget foreslo et forsøk med dette.
- Dagpengemottakeres mulighet for kompetanseutvikling må styrkes.

Norge vil de neste årene måtte ta grep både for å skape bærekraft og økonomisk utvikling. Vi må utvikle alternativer til olje og gass, både ut fra miljø- og klimahensyn, energiforsyning, arbeidsplasser og et redusert handlingsrom i offentlige finanser. Vi må sikre at kompetansemangel ikke blir en flaskehals i utvikling av bærekraftige løsninger, fornybar energi og nye grønne næringer. Utdanningene må støtte opp under nasjonale sastinger som blant annet CO₂-fangst og lagring, havind, batteriproduksjon, sirkulærøkonomi og bioøkonomi.

Norge har også en lang kystlinje og rike naturressurser. Som andre land er vi sårbare for endringer i økosystemer som følger av klimaendringene og ved tap av biodiversitet. Det er viktig at ny politikkutforming legger til grunn at klima- og naturkrisen ses og løses i sammenheng, også når det gjelder utdanning.

Videre vil vi peke på at det foregår en massiv avkarbonisering av europeiske økonomier gjennom EU-regelverk som «Fit for 55», og innføringen av klassifiseringssystemet for offentliggjøring av økonomiske aktiviteter (EUs taksonomi). Endringene i EU-regelverk har også stor betydning på norsk økonomi og norske selskaper. Det er viktig at meldingen vurderer kompetansebehovene som oppstår som følge av dette.

Tekna vil understreke at kompetanse innenfor både naturfag og realfag, økonomi, samfunnsfag og humanistiske fag er en forutsetning for å lykkes med omstillingen til lavutslippssamfunnet, håndtere klimarisiko og tilpasse oss klimaendringer. Økt forståelse for sammenhenger mellom teknologi, samfunn og miljø er viktig for å lykkes i det grønne skiftet.

Tekna forutsetter at resultater av arbeidet med styrke kunnskapsgrunnlaget om kompetansebehov som forutsetning for, og som følge av, det grønne skiftet, gjennom arbeidet i Kompetansebehovsutvalget, legges til grunn også i denne stortingsmeldingen.

Med vennlig hilsen
Tekna – Teknisk-naturvitenskapelig forening

Line Henriette Holten
Line Henriette Holten
Generalsekretær